

SİYASET KİTAPLARI SERİSİ I

Türkiye-Rusya İLİŞKİLERİNDE ENERJİ

EDİTÖR
Halil Burak Sakal

KAPADOKYA
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI

Editör:
Halil Burak Sakal

Türkiye-Rusya İlişkilerinde Enerji

KAPADOKYA
ÜNİVERSİTESİ
— Akıl - Ahlak - Adalet - Adap —

Kapadokya Üniversitesi Yayınları-7
Siyaset Kitapları Serisi: 1
Sertifika No: 43348

Türkiye-Rusya İlişkilerinde Enerji

Editör: Halil Burak Sakal

Şubat 2019

ISBN: 978-605-80721-0-7

Kitap Editörü: Halil Burak Sakal
Konferans deşifresi: Medine Derya Canpolat
Kapak ve Sayfa Tasarımı: Nazile Arda Çakır

© Kapadokya Üniversitesi tarafından yayımlanan basılı, elektronik veya diğ er formatlardaki bilimsel yayınlar, sempozyum bildirileri ve ders içeriklerine ait bütün haklar Kapadokya Üniversitesine aittir. Tanıtım amacıyla kaynak gösterilerek yapılacak kısa alıntılar dışında, Kapadokya Üniversitesinin yazılı izni olmaksızın yayının tümünün elektronik, mekanik veya fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğ altımı ve dağı tımı yapılamaz.

Sakal, Halil Burak, (editör).

Türkiye-Rusya İlişkilerinde Enerji

107 s, 135 x 210 mm.

ISBN: 978-605-80721-0-7

1. Türkiye, 2. Rusya, 3. Enerji, 4. Enerji Politikası, 5. Uluslararası İlişkiler

50420 Mustafapaşa, Ürgüp, Nevşehir

yayinevi@kapadokya.edu.tr

yayinevi.kapadokya.edu.tr

0(384) 353 5009

www.kapadokya.edu.tr

Editör:
Halil Burak Sakal

Türkiye-Rusya İlişkilerinde Enerji

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	7
AÇILIŞ	9
BİRİNCİ OTURUM	10
Türkiye-Rusya İlişkilerine Genel Bir Bakış	11
<i>Hasan Ali Karasar</i>	
Ortadoğu Enerji Kaynaklarının Kullanımında Sorun Alanları	17
<i>Vladimir Pavloviç Fitin</i>	
Akkuyu Nükleer Santrali	30
<i>Hasan Kanbolat</i>	
İKİNCİ OTURUM	36
Ortadoğu’da Enerji Nakil Hatları Altyapısı	37
<i>Georgiy İvanoviç Sosnov</i>	
Türkiye-Rusya İlişkilerinde Nükleer Enerji	53
<i>Erel Tellal</i>	
Rusya’nın Enerji Politikasında Türkiye’nin Yeri	59
<i>İlyas Kemaloğlu</i>	
ÜÇÜNCÜ OTURUM	73
Türkiye-Rusya Enerji İş Birliği	74
<i>Aleksandr Antonoviç Kolesnikov</i>	
Türk-Rus Enerji İşbirliğinde Doğu Akdeniz	79
<i>Çınar Özen</i>	
Hazar Denizi’ndeki Gelişmelerin Türk-Rus Enerji	88
İlişkilerine Etkisi - <i>Orhan Gaffarlı</i>	
Türk Akımı ve Mavi Akım’ın Türkiye Ekonomisine	93
Etkileri - <i>Halil Burak Sakal</i>	
KAPANIŞ	108

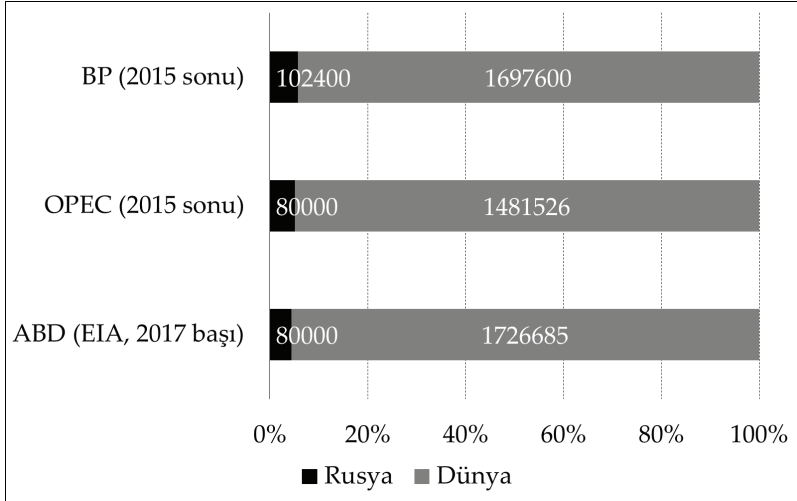
Rusya'nın Enerji Politikasında Türkiye'nin Yeri

İlyas Kemalolu*

Rusya Federasyonu, enerji kaynakları açısından dünyadaki en zengin ülkelerin başında gelmektedir. Nitekim günümüzde Rusya 14,1 milyar ton (103,2 milyar varil) ispatlanmış petrol rezervine sahiptir. Bu miktar, dünya petrol rezervlerinin yüzde 6,1'ine denk gelmektedir (Şekil 7). Günümüz üretim temposu devam ettiği takdirde (günde 505 milyon ton) bu petrolün Rusya'ya 28 yıllığına yeteceği ileri sürülmektedir.

Şekil 7.

Farklı kaynaklara göre Rusya'nın ve dünyanın ispatlanmış petrol rezervleri

Bununla birlikte söz konusu genel tabloyu bozan Rusya açısından hem olumsuz hem de olumlu bazı durumlar vardır. Olumsuz husus, ispatlanmış rezervlerin büyük bir kısmı (yüzde 60), çıkarılması zor olan bölgelerde bulunmaktadır.

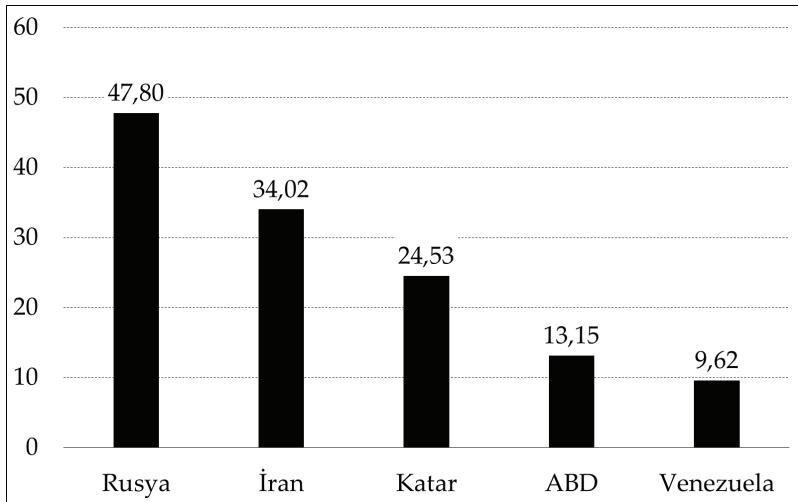
* Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Petrol fiyatlarının düşük olduğu bir ortamda bu petrolün çıkartılmasının bir anlamı yoktur. Moskova açısından olumlu nokta ise Rusya'da yeni petrol yataklarının bulunmaya devam edilmesidir. Bütün bunlara çıkartılmakta olan petrole Kanada'nın yaptığı gibi petrol kumu ile kaya petrolü eklenirse rezervler 100 milyar tona kadar çıkacaktır. Buna göre üretim, tüketim ve ihracat istatistiklerine baktığımızda mevcut şartlarda Rusya'nın petrollerinin 2050 yılına gelindiğinde tükeneyeceği düşünülmektedir.

Rusya'nın doğal gaz rezervleri daha iyi durumdadır. Resmî istatistiklere göre Rusya'da 47,5 trilyon metreküp gaz mevcuttur. Dünyanın en büyük gaz yataklarına sahip Rusya'da gaz üretim ve ihracat tempoları aynı kaldığı takdirde rezervlerin 75-80 yıla yeteceği hesaplanmaktadır. Ancak şunu da eklememiz gerekmektedir ki, Rusya kendi rezervlerinin dışında Orta Asya ülkelerinden aldığı gazı da ihraç etmektedir (Şekil 8). Bunun dışında bilindiği gibi Rusya yine büyük kömür yataklarına sahip olduğu gibi nükleer enerjiyi de aktif olarak kullanan ülkelerden biridir.

Şekil 8.

En fazla rezerve sahip beş ülkenin doğal gaz rezervleri (trilyon metreküp)

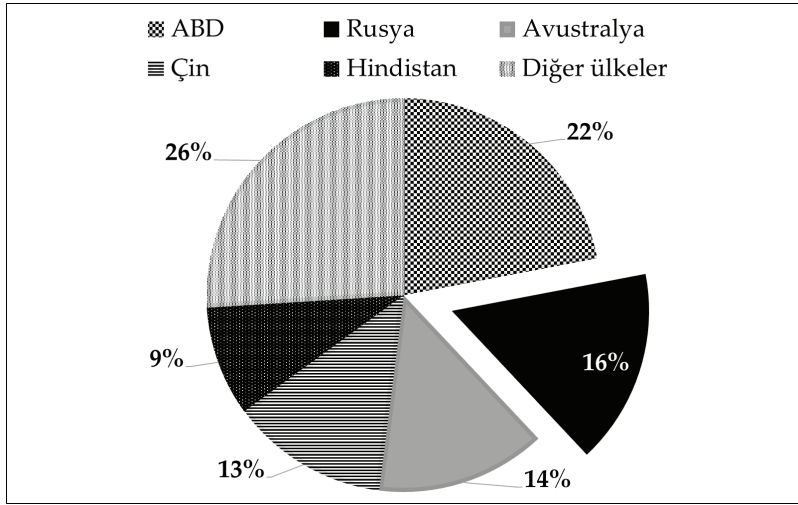
Rusya, en büyük enerji kaynaklarına sahip olan ülkelerden biri olması dolayısıyla doğal olarak bu kaynakları en fazla ihraç eden ülkelerin başında gelmektedir. Nitekim Rusya çıkarttığı yıllık petrolün yaklaşık yarısını (257 milyon ton, 2017) ihraç etmektedir. Bu bağlamda Rusya, S. Arabistan'dan (370 milyon ton) sonra ikinci sırada yer almaktadır. Rusya'nın bu alanda faaliyet gösteren en büyük şirketleri ise sırasıyla Rosneft, Lukoil, Surgutneftgaz, Gazpromneft, Tatneft'tir. 2017'de yalnızca petrol ihracatından Rusya, 93 milyar dolar kazanmıştır.

Doğal gaz ihracatı konusunda ise Rusya dünyadaki en büyük ihracatçı konumunda olup, dünyada ihraç edilen gazın yüzde 20'si Rusya'ya aittir. Örneğin yalnızca 2017'de Rusya boru hatlarıyla 210 milyar metre küp gaz ihraç etmiştir. Gaz ihracatı Rusya bütçesine 38 milyar Dolar kazandırmıştır. Ayrıca sıkıştırılmış gazdan da Rusya yaklaşık 3 milyar dolar elde etmiştir. İhraç edilen gazın yüzde 86'sını Avrupa ülkeleri, geriye kalan kısmı da Asya ülkeleri almaktadır.

Petrol ile gazın yanı sıra Rusya kömür kaynaklarına da sahip ve Endonezya ile Avustralya'dan sonra 3. büyük kömür ihracatçısıdır. Örneğin 2017'de Rusya, 181 milyon ton kömür satmış ve 13,5 milyar dolar kazanç elde etmiştir (Şekil 9).

Şekil 9.

Dünyada kömür rezervlerinin dağılımı

Kaynak: ABD EIA, 2018.

Bunların dışında enerji kaynağı olarak Rusya ayrıca petrol ürünleri, elektrik enerji, nükleer yakıt, kok kömürü ihraç etmektedir. Rusya'nın toplam ihracatında enerji kaynaklarının payı yüzde 60, bütçeye katkı payı ise enerji kaynaklarının fiyatlarına göre değişmekte ve yaklaşık yüzde 50 oranında seyretmektedir. Dolayısıyla Kremlin'in Rus ekonomisinin enerji kaynaklarına olan bağlılığını azaltmaya çalışmasına, petrol fiyatlarının eskisine göre daha düşük olmasına rağmen enerji kaynakları, Rusya'nın toplam ihracatı ile ekonomisinde askerî teknolojilerle (2016: 15 milyar dolar) birlikte önemli rol oynamaya devam etmektedir.

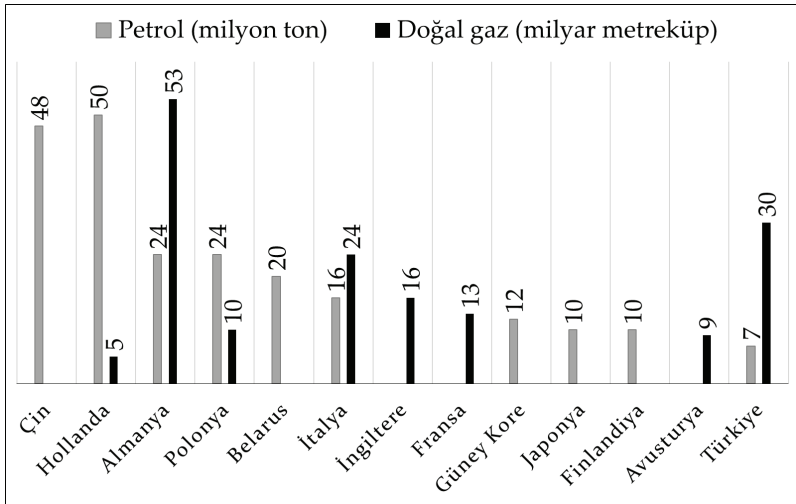
Peki bütün bu tablonun içerisinde Türkiye'nin yeri nedir? Rusya'nın ihraç ettiği petrolden (257 milyon ton) yalnızca 7 milyon tonu Türkiye'ye gitmektedir. Bu da Rus petrol ihracatının yalnızca yaklaşık yüzde 3'üne denk gelmektedir. 2016'da Rus petrolünün en büyük müşterisi Çin (48 milyon ton), Hollanda (50 milyon ton), Almanya (24), Polonya (24), Belarus (20), İtalya (16), G. Kore (12), Japonya (10), Finlandiya (10).

Dolayısıyla Türkiye, Rusya'nın petrol ihracatında çok büyük bir orana sahip değildir.

Rusya'nın doğal gaz ihracatında ise durum daha farklıdır. En fazla Rus gazını alan ülkeler arasında Türkiye, Almanya'dan sonra ikinci sırada gelmektedir. Türkiye'yi ise İtalya, İngiltere, Fransa, Polonya, Avusturya, Macaristan gibi ülkeler takip etmektedir. Belirtildiği gibi Rusya yılda yaklaşık 210 milyar metre küp gaz ihraç etmektedir. 2017'de bu miktardan 53 milyar metre küpünü Almanya, 30'unu Türkiye almıştır. Bu ülkeleri İtalya (24), İngiltere (16), Fransa (13), Avusturya (9), Polonya (10), Macaristan (6), Çekya (6), Hollanda (5) gibi ülkeler takip etmiştir. Dolayısıyla Rus doğal gaz ihracatındaki Türkiye'nin payı yaklaşık yüzde 14 civarındadır (Şekil 10). Batı Hattı ile Mavi Akım'ın yanı sıra Türk Akımı'nın hayata geçmesiyle birlikte bu oranın daha da artması planlanmaktadır.

Şekil 10.

Rusya'nın petrol ve doğal gaz ihraç ettiği ülkeler

Rusya'dan kömür alan ülkelerin başında da Türkiye yer almaktadır. 2016'da 181 milyon ton kömürün yüzde 15'ini Kore, yüzde 11'ini Japonya, yüzde 10'unu Çin, yüzde 7'sini

Türkiye almıştır. Dolayısıyla Rusya'nın gerek kömür ihraca-tında gerekse de genel olarak bütün enerji kaynakların ihra-catında Türkiye en ön sıralarda yer almaktadır.

Bu istatistikleri tersinden okuyacak, yani Türkiye'nin enerji kaynak ithalatındaki payına bakacak olursak şunları söyleye-biliriz: Türkiye yılda 42,7 milyon ton petrol ithal etmekte ve bunun da 7 milyonunu (yani yüzde 17'sini) Rusya'dan almak-tadır. Türkiye'nin bu alandaki en önemli ortağı ise İran'dır. Türkiye, ithal ettiği petrolün yarısını İran'dan almaktadır. Gaz ithalatına baktığımızda Türkiye, 2017'de 55 milyar metre küp gaz satın aldı. Bu miktardaki Rusya'nın payı, yaklaşık yüzde 50'dir. Doğal olarak Türkiye'nin ithalatında Rusya'nın payı, Rusya'nın ihracatındaki Türkiye'nin payından daha yüksektir.

Bu rakamlar çerçevesinde ayrıca şunları söylemek gerek-mektedir: En başta Türkiye'nin özellikle doğal gaz ithalatın-daki Rusya'ya bağlılığı, yüzde 50 gibi yüksek bir oran olsa da bunun büyük bir sıkıntı yaratmadığını söylemek gerekme-ktedir. Zira birçok Avrupa ülkesinin Rus gazına bağlılığı, yüzde 50'nin çok üstünde olup yüzde 70-80'lere varmaktadır. İkinci olarak, Türkiye Rusya'dan 1987 yılından itibaren doğal gaz satın almaktadır ve bugüne kadar herhangi bir sorun yaşan-mamıştır. Üçüncü olarak da Türkiye özellikle uçak krizi son-rasında kafasında oluşan bir "acaba" dolayısıyla söz konusu bağımlılığı azaltmaya gayret etmektedir. Diğer taraftan şunu da unutmamak gerekmektedir ki Türkiye'nin bağımlılığı kadar Rusya da doğal gaz ihracatı konusunda Türkiye'ye bağımlı hâle gelmiştir.

Yine bunların dışında iki ülke yeni projeler üzerinde de çalışmaya devam etmektedirler. Bunlardan en önemlisi bilin-diği gibi Türk Akımı'dır. Türk Akımı, taraflar arasındaki iş birliğini arttırdığı gibi doğal olarak karşılıklı olarak bağımlılığı da arttıracaktır. Diğer taraftan söz konusu projeyi hayata geçirirken her iki ülkenin de güttükleri amaçlar farklıdır: Rusya; gazını Avrupa'ya ihracatında transit konusunda Belarus ve özellikle de Ukrayna'ya alternatif ararken; Türkiye bir taraftan Rusya ile enerji alanındaki iş birliğini geliştirerek

diğer taraftan da petrol ve gaz aldığı kaynakları arttırmaya çalışarak Avrupa ile Asya arasında köprü, bir nevi hub olma gayesi gütmektedir.

Uzun vadede ise güzergâh çeşitlendirilmesinin yanı sıra sıvılaştırılmış doğal gaz depolarının inşası, petrol ve doğal gaza alternatif kaynaklarının arayışı, güneş enerjisinden daha fazla istifade edilmesi, nükleer santralin inşa edilmesi de Türkiye'nin enerji politikaları açısından büyük önem arz eden konulardır. Artan enerji ihtiyacı ve Türkiye'nin bölgedeki konumu açısından özellikle nükleer santral projelerinin bir an önce tamamlanması elzemdir. Türkiye'nin neredeyse bütün (karadan ve denizden) komşuları (Rusya, Ukrayna, Ermenistan, Bulgaristan, İran) nükleer santrallere sahiptir. Mersin'deki Akkuyu Nükleer Santrali'nin Rusların inşa edecek olması ise Türkiye-Rusya münasebetlerini daha da ileri taşıyacak bir gelişmedir. Ancak maalesef bu projede istenilen mesafe bir türlü alınamamaktadır. Hâlbuki nükleer santral, bir taraftan taraflar arasında karşılıklı güvenin sağlandığını göstermekte, diğer taraftan ise Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacını azaltacağı gibi siyasî ağırlığını da arttıracaktır.